

Людмила Костюченко

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті коротко розглядаються актуальність, особливості та проблеми питання готовності вчителя початкових класів з позиції компетентнісного підходу; визначається суть понять «компетентність», «компетенції», компетентнісний підхід».

Ключові слова: компетентність, компетенції, компетентнісний підхід, підготовка вчителя початкових класів.

В статье коротко рассматриваются актуальность, особенности и проблемы готовности учителя начальных классов с позиции компетентностного подхода; определяется суть понятий «компетентность», «компетенции», «компетентностный подход».

Ключевые слова: компетентность, компетенции, компетентностный подход, подготовка учителя начальных классов.

The article highlights relevance, details and problems of primary school teacher from the competence approach viewpoint; defined the essence of concepts of «competence, knowledge base, competence-based approach».

Key words: training of the primary school teacher, competence, knowledge base, competence-based approach.

Постановка проблеми. Процес переосмислення ролі вчителя, світові тенденції глобалізації та гуманізації актуалізують необхідність реформування освітньої системи по всьому світу: і у США, і в країнах Західної Європи та Сходу. Науковці та вчителі знаходяться в постійному пошуку найбільш важливих та стійких залежностей між метою, умовами та результатами навчання. Пошук ускладнюється тим, що, по-перше, навколишній світ багатомірний та мало прогнозований; по-друге, шкільна практика зазнає постійних змін; по-третє, існує неузгодженість між новими вимогами до якості освіти і створенням умов щодо їх виконання [7]. Динаміка суспільних змін, структурно-змістова реалізація Болонського процесу, перехід на нові державні освітні стандарти потребують удосконалення підготовки майбутнього вчителя початкових класів, становлення його як компетентного фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання компетентнісного підходу не є принципово новим. Проблему цього підходу вивчають учені різних країн світу, оскільки пошук сучасних педагогічних концепцій залишається актуальним для всіх держав. Запровадження компетентнісного підходу в системі вищої освіти розглядається вітчизняними вченими: Н. Бібік, О. Локшиною, О. Пометун, С. Сисоєвою, Л. Хоружею та іншими. Питання особливостей запровадження підходу в систему підготовки вчителів початкових класів досліджували О. Павлик, О. Савченко та ін. Вагомий внесок зробили у розробку цієї проблематики російські вчені: В. Байденко, І. Зимняя, В. Краєвський, О. Овчарук, В. Сериков, А. Хуторський та інші. Значного розвитку в дослідженнях проблем компетентнісного підходу досягла зарубіжна педагогіка: Ж. Делор, М. Рюменвіль, М. Шнітгер та інші.

Метою написання статті є розгляд компетентнісного підходу як одного із шляхів формування готовності майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Сучасні концепції педагогічної освіти розробляються з метою вдосконалення традиційної репродуктивної професійної підготовки вчителя, спрямування її на особистісний, гуманістичний рівень. Пошук інноваційних підходів

зумовлений необхідністю використання вчителем набутих знань та вмінь у нестандартних, змінених умовах, що свідчить про потребу у формуванні особистості нового типу, здатної встановлювати міжпредметні та внутрішні зв'язки, вчасно реагувати та розв'язувати професійні завдання. У 1996 році Жак Делор у доповіді ЮНЕСКО про освіту XXI століття сформулював чотири ціннісні напрямки, за якими має розвиватися освіта. Вчені їх визнали глобальними компетентностями, що набирають усе більшої ваги для всього світу. Це: вміння людей жити разом, вміння вчитися, вміння діяти, вміння бути [2].

Запровадження компетентнісного підходу можна розглядати як спробу привести у відповідність результати роботи масової школи до потреб ринку праці, стандартів вітчизняної системи освіти та світових вимог. Проблеми компетентнісного підходу передбачають орієнтацію на індивідуальність кожного студента у змісті та технологіях педагогічної підготовки. Таким чином, ключовим напрямком професійної підготовки вважаємо запровадження компетентнісного підходу.

Термін «підхід» означає загальну вихідну концептуальну позицію, стратегію навчання. На думку О. Кучай, підхід «відзначається певною ідеєю, концепцією, принципами [4, с. 44]». Сучасні підходи передбачають визначення загальних педагогічних закономірностей як підґрунтя наукового пошуку та світоглядних позицій.

Поняття «компетентнісний підхід» О. Пометун розглядає як спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток ключових (базових, основних, надпредметних) і предметних компетенцій [3, с. 6]. Термін «компетенція» розуміється як «одиниця навчальної програми, освітній результат, що в процесі тривалої практичної діяльності набуває статусу компетентності [6, с. 67]». На думку професора Департаменту освіти і технологій університетських факультетів М. Роменвіля, в основі компетентнісного підходу лежить нове бачення кінцевих освітніх цілей, які зміщуються в бік мобілізації знань та спрямовані на навчання мислити і діяти в соціальному середовищі [1, с. 233].

Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнень та освіти поняття «компетентність» визначається як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу [11]. Зміст цього поняття включає в себе не лише когнітивну та технологічну, але й мотиваційну, етичну та соціальну складові. Компетентність формується у процесі навчання під впливом різних факторів. У дослідженнях більшості науковців компетентність розглядається як особистісна категорія.

Компетентнісний підхід взаємопов'язаний з іншими методологічними підходами. Він інтегрує особистісні, діяльнісні, проблемні й технологічні аспекти, передбачає взаємоузгодженість освітніх програм з позицій їх доцільної спрямованості, ціннісно-сміислової насиченості та культуровідповідності [10].

Компетентнісний підхід має інноваційний характер. Це зумовлено тим, що в сучасних умовах зростають вимоги до якості освіти і з'являється запит на компетентних учителів та учнів. Метою початкової освіти повинен стати особистісний і соціальний розвиток дітей, їх гармонійна інтеграція в навколишнє середовище. Це вимагає певного рівня компетентності, а не вимірювання обсягу знань чи досягнення широкої інформативності навчання [8, с. 5]. Тому вагомим кроком до модернізації змісту освіти початкової школи стала Постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2011р., де було затверджено новий Державний стандарт початкової загальної освіти. Необхідно зазначити, що у нових нормативних документах відбулися суттєві зміни в організації навчально-виховного процесу. До однієї з найважливіших змін належить запропонований єдиний зміст початкової загальної освіти на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів. Окрім того, упорядковано та визначено термінологію компетентнісного підходу. Зокрема тлумачення базових понять компетентнісного підходу: *ключова компетентність і компетенція, предметна, комунікативна, громадянська, міжпредметна компетентність і компетенції та інші*. У програмах з кожного предмета оновлено й уточнено мету і завдання їх вивчення, які утверджують цінність і пріоритетність розвитку особистості дитини засобами відповідних компетентностей з урахуванням специфіки предмета. Так, під час вивчення української мови метою є формування комунікативної

компетентності, літературного читання – пізнавальної, математики – математичної та пізнавальної, природознавства – природознавчої, суспільствознавства – соціальної і громадянської, фізичної культури – здоров'язберігальної.

Подібний підхід став шляхом оновлення змісту освіти й узгодження його із сучасними потребами інтеграції до європейського та світового освітніх просторів через орієнтацію навчальних програм на набуття ключових компетентностей та на створення ефективних механізмів їх запровадження. Застосування компетентнісного підходу в початкових класах дасть змогу поєднати «освіту для всіх» та «освіту для кожного [9]». Уперше навчальна діяльність стає об'єктом спеціального формування, тому від уміння вчитися (оволодіння навчальними вміннями та навичками) і залежатиме якість навчання. Проте серйозними перешкодами задля впровадження компетентнісного підходу в практику шкільної освіти існують декілька факторів: нерозуміння частиною вчителів суті проблеми: досі є пріоритетною «ЗУНівська» система освіти, що спрямована на звичайне засвоєння певного обсягу знань та набуття необхідних умінь та навичок; неготовність частини освітян усвідомити важливість проблеми та переорієнтувати навчальний процес відповідно до нової парадигми освіти; недостатність методичного забезпечення та відсутність неперервності у його змісті; неусвідомлення батьками важливості надбання значущої ключової компетентності «уміння вчитися» як умови і результату повноцінного навчального процесу над механічним відтворенням набутих знань та умінь.

Цілком зрозуміло, що розв'язання цих важливих проблем найтіснішим чином пов'язані з потенційними здатностями людей, а отже, з якістю професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. З огляду на вимоги нового державного стандарту початкової освіти та потреби сьогодення доцільно внести певні корективи в підготовку студентів педагогічного факультету.

Оскільки запроваджено компетентнісний підхід та введено у програму початкових класів нові навчальні предмети, то виникає потреба у підготовці вчителя здатного до формування предметних компетенцій в учнів (предметно-методичної, соціальної, комунікативної, інформаційної та здоров'язбережувальної). Подібну підготовку можливо здійснити через запровадження цілеспрямованих спецкурсів, що можуть бути відображені в наскрізних планах та слугувати базою у методичній підготовці студентів на педагогічному факультеті. Використання компетенцій у системі професійної підготовки вчителя-початківця виступає стимулом до організації навчально-пізнавальної, самостійної діяльності студентів, сприяє розвитку їх уміння вчитися, користуватися, обробляти та аналізувати різноманітні джерела інформації (бібліотечні та архівні фонди, інформаційні та інтернет мережі).

Розвиток професійних компетенцій дозволить студентам значно підвищити якість фахової підготовки та сприятиме глибшому розумінню суті компетентнісного підходу та здатності застосовувати його під час роботи у школі. Система використання компетенцій у професійній освіті акцентуватиме увагу на процесі навчання, що автоматично буде переноситися на стиль викладання та спілкування з учнями.

Під час навчання у ВНЗ слід також перейти до оцінювання компетентностей, можливостей та здатностей майбутнього фахівця, а не лише засвоєних знань. Необхідність запровадження такого стилю оцінювання зумовлена певними тенденціями в європейському освітньому просторі. Це: перехід до професійних стандартів, що ґрунтуються на результатах; системний опис кваліфікацій у термінах професійних компетенцій. Створюються європейські організаційні структури, що впроваджують своєрідний «європаспорт». Такий документ сприймається як сертифікат, де зазначатимуться засвоєні студентом компетенції та кваліфікації, що пройшли процедуру взаємовизнання. Сертифікат доповнений європейським резюме зі спеціальним переліком освоєних професійних та ключових компетенцій [5, с. 59].

Висновки. Концептуальні основи формування готовності вчителя початкових класів у контексті нових загальноосвітніх вимог із урахуванням державного стандарту освіти мають базуватися на реалізації компетентнісного підходу. Він змінює мету і вектор змісту вищої освіти від передачі предметних знань і умінь до підготовки майбутнього вчителя із сформованими професійними компетентностями. Такий підхід є продуктивним, і тому має стати провідним

шляхом у професійній підготовці та подальшій діяльності вчителя початкових класів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болонский процесс : Результаты обучения и компетентностный подход [книга-приложение 1] / под науч. ред. д-ра пед. наук, проф. В.И. Байденко. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. - 536 с.
2. Делор Ж. Образование : необходимая утопия / Ж. Делор // Педагогика. – 1998. – №5 – С. 5-32.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / [Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.Я. Савченко та ін.]; за ред. О.В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
4. Кучай О. Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти / О.Кучай // Рідна школа. – 2009. - №11(959). – С. 44-47.
5. Олейникова О.Н. Европейское сотрудничество в области профессионального образования и обучения : Копенгагенский процесс / О.Н. Олейникова. - М. : Центр изучения проблем профессионального образования, 2004. – 70 с.
6. Павлик О. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання в контексті неперервної мовної освіти: суть, проблеми та перспективи / О. Павлик // Рідна школа. – 2010. – №7-8. – С. 66-69.
7. Проблеми якості освіти: теоретичні і практичні аспекти. Матеріали методологічного семінару АПН України. – К. : СПД Богданова А.М., 2007. – 336 с.
8. Савченко О. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти / О.Савченко// Рідна школа. – 2011. – №8-9. – С.4-8.
9. Савченко О.Я. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи / О.Я. Савченко // Початкова школа. – 2012. – №8 . – С.1-6.
10. Шапран Ю. Модернізація вищої освіти з позицій компетентнісного підходу / Ю.Шапран // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Випуск 24. – 484 с.
11. Tuning Educational Structures in Europe Learning Outcomes / Competencies Methodological – 2003. Phase 1.[http: // www. Relint. Deusto. Es / Tuning / index.htm](http://www.Relint.Deusto.Es/Tuning/index.htm)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Костюченко Людмила Василівна - викладач кафедри української мови та літератури Новоград-Волинського медичного коледжу.

Надійшла до друку 17.12.2012 р.